

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ БІБЛІЙНОГО ІНАКОМОВЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

У статті висвітлюються особливості інтерпретації біблійного інакомовлення. Звертається увага на структурно-семантичний та прагматичний підходи до пояснення біблійних притч у сучасній німецькомовній публіцистиці.

Ключові слова: інакомовлення, експліцитність, імпліцитність, інтерпретація, семантика, прагматика, контекст.

The article is about structural-semantic and pragmatic interpretation of biblical parables in modern German social and political journalism.

Key words: parable, explicitness, implicitness, interpretation, semantics, pragmatics, context.

В статье освещаются особенности интерпретации библейского иносказания. Обращается внимание на структурно-семантический и прагматический подходы к объяснению библейских притч в современной немецкоязычной публицистике.

Ключевые слова: иносказание, эксплицитность, имплицитность, интерпретация, семантика, прагматика, контекст.

Актуальність статті полягає у здійсненні структурно-семантичного та прагматичного підходу до інтерпретації біблійних іносказань на основі публіцистичних матеріалів сучасної німецької мови.

Метою викладу є розгляд факторів, необхідних для розуміння біблійного інакомовлення, що використовується на сторінках сучасних німецькомовних суспільно-політичних, інформаційно-аналітичних, а також різних релігійних газет та журналів («Die

Zeit», «Die Welt», «Die Süddeutsche Zeitung», «Der Stern», «Der Spiegel», «Wachturm», «Erwachtet!», «Der Pilger», «Unsere Kirche», «Konradsblatt», «Der Rheinische Merkur», «Communio», «Stimmen der Zeit»).

У статті використано описовий метод дослідження.

У будь-якому тексті інформація виражається експліцитно (поверхово, зовнішньо) чи імпліцитно (приховано, внутрішньо). Смісл тексту експліцитний, якщо він однозначно розпізнається в нейтральному контексті, а імпліцитний – якщо для його інтерпретації необхідний ширший контекст [2, с. 23]. Імпліцитність інформації притаманна й біблійному тексту, що зумовлюється його полісемантизмом, неоднозначністю біблійних засобів передавання змісту і смислу та культурно-часовою дистанцією між автором та читачем.

Проблемою інтерпретації інакомовлення займалися українські та російські мовознавці (І. Б. Дубровська, О. М. Лисенко, М. А. Сержантова, Н.М. Гончарова, О. М. Набока, О. В. Багаєва). Як відомо, основними традиційними підходами до витлумачення Біблії вважаються: 1) буквальне (історичне) витлумачення, що ґрунтується на релігійній вірі в істинність абсолютно всіх повідомлень, які містяться в тексті Біблії, а також на сприйнятті безпосереднього, очевидного значення цих повідомлень; 2) алегоричне витлумачення базується на розкритті прихованого смислу біблійних символів та алегорій; 3) типологічне (прообразне) витлумачення полягає у встановленні специфічних зв'язків між висловлюваннями, подіями, ситуаціями, змальованими в різних місцях тексту (давніші події як прообрази пізніших); 4) гомілетичне витлумачення – конфесійне пояснення окремих місць Біблії у формі проповіді [3, с. 223 - 227]. У працях німецькомовних дослідників доцільно виділити також наступні види інтерпретації біблійних притч: алегоризаційний [10] (послідовне пояснення алегоричних елементів притчі); історично-критичний [8] (пошук першопочаткової основи інакомовлення); соціально-історичний [12] (з'ясування ситуації вживання притчі в тодішньому соціальному середовищі) та когнітивно-психологічний [9, с. 101 - 114; 11] (врахування ментальних факторів для розуміння інакомовлення).

За допомогою образних висловлювань у Біблії, а також публіцистичній літературі позначаються реалії та поняття переважно

духовного життя, позначаються факти оточуючої матеріальної дійсності [5, с. 19]. Наприклад, «Ich habe mal einen sehr erfolgreichen Kreativen gefragt, was das Wichtigste in seinem Job ist. *«Mit Erwachsenen wieder ein bisschen Kindergarten zu spielen»*, antwortete er. *Das hätte von Jesus kommen können: **Wenn ihr nicht werdet wie die Kinder** - verpasst ihr das Beste. Und da hockst du **wie ein Kamel vor dem Nadelöhr** und schaut Börsenkursen beim Fallen zu, statt draußen im Herbstlaub die bunten Blätterhaufen aufzuwirbeln»* (тут і далі наше виділення тексту. - М.З) [Stern, 24.12.2008]. Як видно з прикладу, способом реалізації біблійних іносказань у газетному тексті сучасної німецької мови слугують ремінісценції – точні чи модифіковані цитати або іншого роду посилання на інші, створені раніше тексти [7, с. 17]. Для того, щоб зрозуміти біблійне інакомовлення, яке вживається на сторінках газет і журналів, ми повинні враховувати 1) структурно-семантичний і 2) прагматичний критерії.

1. Структурно-семантичний підхід

Дж. Катц визначає семантичну інтерпретацію як результат використання словника і проєкційних правил до структури одиниці. У словнику кожному слову відповідає його семантична представленість, яка має складну внутрішню структуру. Системи проєкційних правил забезпечують об'єднання цих семантичних представлень. Словник містить інформацію про значення слів (або інших лексичних одиниць), а проєкційні правила визначають, як саме комбінуються значення слів, коли слова входять у граматичні конструкції. Тому кожне тлумачення будується на основі набору семантичних ознак, що відповідають елементарним поняттям [6]. У випадку з модифікаціями біблійних іносказань (біблеїзмами-словами, фразеологізмами, крилатими висловами), точні відповідники не завжди можна виявити, що зумовлюється винятковою складністю семантики цих одиниць; крім того, експресивно-емоційний елемент значення рідко знаходить своє відображення в словниковій дефініції. Тому, крім словників біблеїзмів німецької мови [16; 17; 13; 14], ми використовували деякі довідники з тлумаченням притч [15; 18; 19; 20].

У німецькомовних газетах і журналах часто зустрічаються біблеїзми, які в багатьох випадках виступають компонентами притчі і представлені лексичними, фразеологічними та пареміологічними метафоричними одиницями, зафіксованими у лексичних і

фразеологічних словниках. Ці деривати, утворені від біблійних притч, мають широке застосування в мові, сполучаючись із повнозначними частинами мови на рівні структурно-семантичних класів. Так, вислів *Sein Pfund / Talent vergraben*, у тексті біблійної притчі вживається у прямому значенні (заховати свій талант), однак на сторінках газет найчастіше зустрічається у переносному значенні (не використати якусь можливість). Наприклад: «*Mit guten Gründen meint der gescheite Kunstrichter Burckhardt die Perugino-Akte schließen zu dürfen: "Unter allen Künstlern, die ihr Pfund vergruben und zu Handwerkern herabgesunken sind, ist das Beispiel Pietros vielleicht das größte und kläglichste"*» (Die Welt, 23.10.2011). Можна навести й інші приклади таких поширених дериватів: *Perlen vor die Säue werfen* (кидати перли перед свинями), *neuen Wein in alte Schläuche füllen* (наливати нове вино в старі бурдюки), *Salz der Erde* (сіль землі), *Wolf im Schafpelz* (вовк у овечій шкipi), *Berge versetzen* (пересувати гору), *Kamel durch ein Nadelöhr* (верблюду через вушко голки), *Spreu vom Weizen sondern* (відділяти полу від пшениці) та ін.

У загальному, в біблійних іносказаннях слід розрізняти три семантичні площини: 1) розповідну (вступ); 2) образну (основну); 3) перехідну (вступ, застосування), яка в контексті набуває особливого значення. Їх можна простежити в нижченаведеному прикладі, де реалізується «Притча про захований у полі скарб»: «*Die Erkenntnis über Gott und sein Königreich wurde etwas Kostbares für mich. Es war so, wie Jesus gesagt hatte: „Das Königreich der Himmel ist gleich einem im Felde verborgenen Schatz, den ein Mensch fand und verbarg; und vor Freude darüber geht er hin und verkauft alles, was er hat, und kauft jenes Feld“ (Matthäus 13:44). Ich wollte lernen, wie ich ein irdischer Untertan des Königreiches werden konnte. Aber für mich war es nicht leicht, dies allem anderen voranzustellen*» (Erwachtet!, 08.05.1984, S.15).

Ці важливі моменти підводять нас до іншого критерію, необхідного для пояснення біблійних притч, які вживаються в публіцистиці.

2. Прагматичний підхід

Цей критерій характеризує відношення між мовними знаками та тими, хто їх використовує. За І. Б. Дубровською [5, с. 32 - 33], виділяються наступні аспекти прагматичної інтерпретації:

1) інформаційний фокус, а також відображення ситуації в актуальному для мовця світі; 2) пресу позиція (створення загальної семантичної бази комунікантів); 3) контекст, що дозволяє визначити інтенціональний характер висловлювання або задум, ціль, які утворюють основу інакомовлення, та принцип фіктивності, що оформлює поняття; 4) конотація (вираження емотивно-оцінного та стилістично маркованого ставлення суб'єкта мови до дійсності при її позначенні у висловлюванні, яке отримує на основі цієї інформації експресивний ефект); 5) емотивність, що відображує почуття мовця і включає вплив на реципієнта.

У тих випадках, коли реалізовується етична основа та дидактичний потенціал і головною стає імпліцитно чи експліцитно виражена мораль, інакомовлення набуває ілюстративного (наочного) характеру та використовуються в публіцистичній літературі для розвитку й підтвердження певної авторської ідеї. Це спостерігається, зокрема, в статті «Die Gnade der leeren Hände», де знаходимо «Притчу про фарисея та збирача податків»:

«Gott erwartet keinen Erfolg. Vor Gott kann jeder sein, wie er ist. Gott schenkt seine Gnade allen, die vor ihn treten.

Lukas 18, 9-14: Er sagte aber zu einigen, die sich anmaßten, fromm zu sein, und verachteten die andern, dies Gleichnis: Es gingen zwei Menschen hinauf in den Tempel, um zu beten, der eine ein Pharisäer, der andere ein Zöllner. Der Pharisäer stand für sich und betete so: Ich danke dir, Gott, dass ich nicht bin wie die andern Leute, Räuber, Betrüger, Ehebrecher oder auch wie dieser Zöllner. Ich faste zweimal in der Woche und gebe den Zehnten von allem, was ich einnehme. Der Zöllner aber stand ferne, wollte auch die Augen nicht aufheben zum Himmel, sondern schlug an seine Brust und sprach: Gott, sei mir Sünder gnädig! Ich sage euch: Dieser ging gerechtfertigt hinab in sein Haus, nicht jener. Denn wer sich selbst erhöht, der wird erniedrigt werden; und wer sich selbst erniedrigt, der wird erhöht werden.

Das Problem sind nicht die Erfolge. Das Problem sind auch nicht zwingend die Worte des Gebets. Das Problem ist das Denken, das hinter den Worten steckt: Zu meinen, dass Erfolge mich vor Gott besser dastehen lassen» (Unsere Kirche, 22.08.2009).

У даному випадку автор, використовуючи цю притчу, хотів показати її застосування в наш час – підходити до служіння

Богу з відповідним мисленням, розвивати смирення, уникати гордості. Вживання біблійного інакомовлення надало емоційності та стало додатковою аргументацією. Помітно, як інтенційний стан репрезентує низку ознак, що характеризують авторський внутрішній світ (бажання, переконання, думки), а також зовнішній світ (можливість, здійсненність бажань). Тому часто незаперечним у дослідженні біблійного інакомовлення є значення лінгвокультурних факторів, енциклопедичних знань, врахування його зв'язку з мисленням і культурою в її національній специфіці, емоційного настрою [1, с. 117].

На виявлених прикладах переконуємося, що інтертекстуальність (конкретні відсилання до попередніх текстів) і контекст є важливими інструментами для інтерпретації іносказання, що виконує цілий комплекс прагматичних функцій: створює різні відтінки думок, які дозволяють сприймати або приховувати додатковий смисл. Характер інтертексту (тексту у взаємодії з іншими текстами) багато в чому допомагає зрозуміти задум автора, правильно інтерпретувати думки, виражені іносказанням. Вертикальний контекст залучає до інтерпретаційного процесу фактор так званої філологічної культури, що формується на базі знання літератури [4, с. 8]. Ось чому повнота розуміння біблійного інакомовлення досягається завдяки обізнаності читача або слухача з історією, релігією, культурою. Необхідним критерієм виявляється знання Біблії, без чого неможливо виявити метафоричність слів, які є складовими біблійних притч.

Таким чином, біблійні притчі у публіцистичному матеріалі – це тексти у контексті. З одного боку, це відносно незалежні замкнуті розповідні одиниці, з іншого – вони обрамлені контекстом. Щоб зрозуміти, який існує взаємозв'язок між даним текстом притчі з його безпосереднім контекстом, нам слід: 1) встановити зв'язок тексту з контекстом; 2) виявити, як розгляданий уривок відображає загальну мету та хід думок автора; 3) визначити, як автор поглиблює тему залежно від контексту; 3) поділити текст на абзаци та речення; 4) відшукати ключові слова всередині абзців і речень, а також визначити, як вони допомагають зрозуміти розвиток авторської думки; 5) врахувати етимологію та значення метафоричних слів і понять; 6) встановити повчальну суть тексту [3, с. 230 - 232].

До загальної теорії інтерпретації іносказання можна включити такі ознаки структурно-семантичного та прагматичного підходів: 1) використання контексту при їх інтерпретації; 3) врахування екстралінгвістичних, фонових знань, інтенцій і погляду мовця при їх інтерпретації. Для цих підходів до інтерпретації іносказання характерні взаємопроникнення й використання комплексного знання. Кожен з них може служити теоретичною точкою опори для даного дослідження, а узяті в цілому, важливим інструментом для виявлення й виправлення недоліків, що обмежують адекватну інтерпретацію фігур інакомовлення, зокрема, й на матеріалі публіцистики.

Важливо відзначити ще й те, що двозначність біблійного інакомовлення може бути викликана як лексичними, так і граматичними чинниками, тому при інтерпретації необхідний комплексний розгляд цих чинників. У цьому ми вбачаємо перспективу подальшого дослідження.

Список літератури

1. Арутюнова Н. Д. Образ (опыт концептуального анализа) [Текст] / Н. Д. Арутюнова // Референция и проблемы текстообразования. – М. : Наука, 1982. – С. 117 - 129.
2. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Л. Р. Безугла. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
3. Головащенко С. І. Біблієзнавство. Вступний курс : навч. посібник / С. І. Головащенко. – К. : Либідь, 2001. – 496 с.
4. Гюббенет И. В. К проблеме понимания литературно-художественного текста / И. В. Гюббенет. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1981. – 109 с.
5. Дубровська І. Б. Біблійно-християнська метафора в німецькій мові: номінативний аспект: дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04 / Дубровська Ірина Борисівна. – К. : КНЛУ, 2001. – 250 с. – Бібліогр.: с. 175 – 206. – 04020000251.
6. Катц Дж. Семантическая теория / Дж. Катц // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1981. – Вып. 10: Лингвистическая семантика. – С. 33-49.
7. Супрун В. И. Текстовые реминисценции как языковые явления / В. И. Супрун // Вопросы языкознания. – 1995. – № 6. – С. 17–29.

8. Biser E. Die Gleichnisse Jesu. Versuch einer Deutung / E. Biser. – München, 1969. – 187 S.
9. Herget F. Gleichnisse verstehen. Erwägungen zur Struktur von Gleichnissen aus denkpsychologischer Sicht / F. Herget. – Was die Bibel mir erzählt. Aktuelle exegetische und religionsdidaktische Streiflichter auf ausgewählte Bibeltexte. – Bibel - Schule - Leben 6. – Münster 2006. – 210 S.
10. Klauck H. J., Allegorie und Allegorese in synoptischen Gleichnistexten /
 1. H. J. Klauck. – NTA N.F. – Münster 21986 (1978) – 410 S.
11. Massa D. Verstehensbedingungen von Gleichnissen / D. Massa. – Tübingen; Basel : Francke, 2000 – 389 S.
12. Ragaz L. Die Gleichnisse Jesu. Seine soziale Botschaft / L. Ragaz. – Gütersloh 1985. – 212 S.

Джерела ілюстративного матеріалу

13. Die deutschen Sprichwörter / Simrock K. – Stuttgart : Philipp Reclam, 1995. – 630 c.
14. Duden. Redewendungen und Sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik / bearb. von G. Drosdowski und W. Scholze Schuberecht. – Berlin : Dudenverlag, 1992. – 864 S.
15. Einsichten über die Heilige Schrift : in 2 Bnd. / Wachturm Bibel- und Traktat-Gesellschaft, Deutscher Zweig, e.V. – Selters / Taunus, 1990. – Bd.1 /A-J/. – 1437 S.; Bd.2 /K-Z/. – 1439 S.
16. Geflügelte Worte. Das Zitatenschatz des deutschen Volkes. / Büchman G. – Berlin : Haude. Speherschke Verlagsbuchhandlung, 1991. – 30. Auflage. – 990 S.
17. Geflügelte Bibelworte / Krauss H. – München : Verlag C.H. Beck, 1993. – 276 S.
18. Kleines Stuttgarter Bibel-Lexikon / Obermayer H., Speidel K., Vogt K. – Stuttgart : Katholisches Bibelwerk, 1999. – 325 S.
19. Reclams Bibellexikon / Koch K., Eckart O., Rollof J. – Stuttgart : Philipp Reclam, 2004. – 620 S.
20. Wörterbuch zur Bibel / Werner H. Schmidt, Gerhard Delling. – Zürich : Theologischer Verlag, 1971. – 694 S.